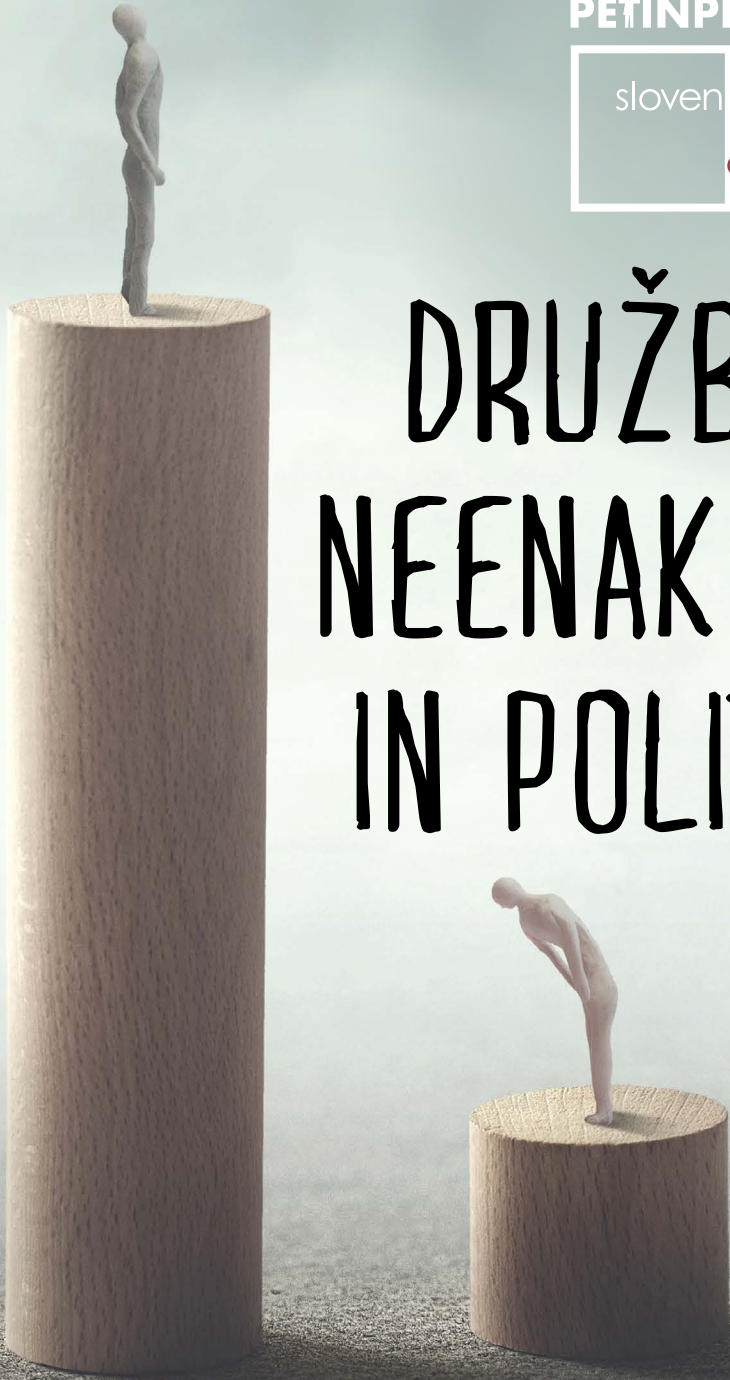

PETINPEDESETLET

slovensko
sociološko
društvo

DRUŽBENE NEENAKOSTI IN POLITIKA

SLOVENSKO SOCIOLOŠKO SREČANJE
Ljubljana, 6. – 7. november 2020

PETINPETDESETLET

DRUŽBENE NEENAKOSTI IN POLITIKA

SLOVENSKO SOCIOLOŠKO SREČANJE
Ljubljana, 6. – 7. november 2020

Ljubljana, 2020

Izdajatelj:

Slovensko sociološko društvo
Kardeljeva ploščad 5, 1000 Ljubljana

Uredniki:

Miroljub Ignjatović, Aleksandra Kanjuo Mrčela, Roman Kuhar

Tehnični urednik:

Igor Jurekovič

Programski odbor:

Predsedstvo Slovenskega sociološkega društva

Recenzentke:

Anja Zalta, Alenka Švab in Veronika Tašner

Oblikovanje in prelom:

Polonca Mesec Kurdija

Korekture:

avtorji

Tisk:

Demat, d.o.o., Stegne 3, Ljubljana

Naklada:

130 izvodov

Prvi natis

Publikacija je dostopna tudi na elektronskem naslovu:

<http://www.sociolosko-drustvo.si/>.

Ljubljana, 2020

CIP - Kataložni zapis o publikaciji

Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

316.344(497.4)(082)

SLOVENSKO sociološko srečanje (2020 ; online)

Družbene neenakosti in politika : Slovensko sociološko srečanje, Ljubljana, 6.-7. november 2020 / [uredniki Miroljub Ignjatović, Aleksandra Kanjuo Mrčela, Roman Kuhar]. - 1. natis. - Ljubljana : Slovensko sociološko društvo, 2020

ISBN 978-961-94302-4-8

1. Gl. stv. nasl. 2. Ignjatović, Miroljub

COBISS.SI-ID 38779651

MATEJA SEDMAK

Inštitut za družboslovne študije, Znanstveno-raziskovalno središče Koper

ZORANA MEDARIČ

Inštitut za družboslovne študije, Znanstveno-raziskovalno središče Koper

BARBARA GORNIK

Inštitut za družboslovne študije, Znanstveno-raziskovalno središče Koper

LUCIJA DEŽAN

Inštitut za družboslovne študije, Znanstveno-raziskovalno središče Koper

INTEGRACIJA PRISELJENIH OTROK V SLOVENSKI IZOBRAŽEVALNI SISTEM

Odsotnost celovitega sistemskega in otrokosrediščnega pristopa

Povzetek: *Prispevek obravnava vključevanje priseljenih otrok v slovenske šole. Pri tem izhajamo iz preliminarnih rezultatov mednarodnega projekta Micreate: Migrant Children and Communities in a Transforming Europe / Otroci priseljenci in priseljske skupnosti v spreminjajoči se Evropi (EC-Horizont, 2019-2021). Rezultati kažejo na potrebo po razvoju celovitega sistemskega pristopa k integraciji. Obstoječi pristop temelji predvsem na učenju slovenščine kot ključnega elementa integracije in na integraciji kot enosmernem procesu, v katerem je izključno otrok tisti, ki se mora prilagoditi. Med šolami obstajajo pomembne razlike v obravnavi otrok migrantov, integracija sloni pretežno na posameznikih (njihovemu znanju, motivaciji), posamičnih dobrih praksah ter začasnih (projektnih) rešitvah. Opazna je odsotnost razumevanja, da je za učinkovito integracijo potrebno upoštevati tudi glasove otrok.*

Ključne besede: *priseljenci, integracija, izobraževalna skupnost, blagostanje otrok*

Uvod

Za označevanje procesa, v katerem priseljeni otroci postanejo sprejeti in polnopravni člani družbe prihoda sta najpogosteje v uporabi termina integracije (Heckmann 2008, Herzog-Punzenberger 2016, Machovcová, 2017) in inkluzije (Hanna 2018, Janta and Harte 2016, Lesar 2009), pri čemer je izpostavljena razlika v eno ali dvosmernosti procesa. Integracija je dojeta kot enosmeren proces, v katerem se priseljeni otroci prilagodijo, asimilirajo in akulturirajo, šolski sistem in skupnost pa ostajata nespremenjeni. Inkluzija naj bi bolje prepoznavala dinamično in večsmerno naravo procesa vključevanja otrok priseljencev. Inkluzivna družba naj bi omogočala bolj enakopravno socialno, kulturno, politično in ekonomsko participacijo (Islam idr. 2019). Vključevanje otrok priseljencev mora biti dvosmeren proces, a soglašamo s tezo Grzymala-Kazłowska in Phillimore (2017); inkluzijo/integracijo moramo razumeti preko obstoječega poenostavljenega gledišča eno ali dvosmernosti. Bistveni pri procesu vključevanja otrok priseljencev sta "vzpostavitev relativno stabilnega življenja in vkoreninjenost v novo okolje". Grzymala-Kazłowska (2018) opisuje pristop "socialnega sidranja", s katerim označuje spremembe in stabilnost v življenju posameznika. Zasedranost omogoča socialno

in psihološko stabilizacijo v novem okolju, posameznik pa ima na voljo različna socialna sidrišča za vzpostavitev varnega pristana, npr. izobraževanje, vrstniško skupnost, prostočasne dejavnosti, religijo itd. Manzoni in Rolfe (2019) izpostavljata, da je šola osrednje sidrišče vključevanja priseljenih otrok in družin.

Avtorice zagovarjamo gledišče, da se mora uspešnost vključevanja priseljenih otrok v izobraževalni sistem meriti s celovitim in samo-zaznanim blagostanjem otroka. Ključnega pomena je na otroka osredotočen pristop, ki upošteva otrokova mnenja in izkušnje. Pri otrokosrediščnem pristopu se osredotočamo na to, kako otrok konceptualizira (ne)uspešno integracijo in kaj mu daje občutek varnosti, pripadnosti in vključenosti v družbo (Gornik idr. 2019, Sedmak in Gornik 2019, Sedmak in Gornik 2018).

V nadaljevanju predstavljamo ključne ugotovitve raziskave, ki je bila izvedena v okviru mednarodnega projekta MiCREATE na izbranem vzorcu slovenskih osnovnih in srednjih šol. Raziskava med člani izobraževalne skupnosti je bila izvedena med junijem in decembrom 2019. Prispevek bo predstavil obstoječe postopke vključevanja priseljenih otrok v slovenski izobraževalni sistem ter njegove izzive in pomanjkljivosti.

Znanja, percepcije in stališča zaposlenih na šolah

Na slovenski šolah izpostavljajo, da prihaja v zadnjih letih na področju integracije priseljenih otrok do sprememb na bolje. To se kaže predvsem v smeri večje občutljivosti za kulturno raznolikost in bolj vključujoče naravnosti šol. Spremembam so botrovale projektne intervencije MIZŠ. Kljub temu je situacija na področju vključevanja priseljenih otrok daleč od zadovoljive.

Znanja in stališča šolske skupnosti so polarizirana. Na večkulturnih območjih je več visoko ozaveženih šolskih predstavnikov, ki se zavedajo potreb in izzivov, ki izvirajo iz kulturne raznolikosti. Takšne šole so razvile interna pravila za sprejem in vključevanje priseljenih otrok. Na drugi strani so šole, v katerih so zaposleni indiferentni, neozaveščeni in posvečajo malo ali nič pozornosti integraciji.

Poenotenja ni niti glede razumevanja integracijskih konceptov. Šolsko osebje načeloma zavrača asimilacijo in pogosteje posega po inkluziji, integraciji in adaptaciji. Ob tem prevladuje prepričanje, da se priseljeni učenci "morajo prilagoditi" novemu kulturnemu okolju in se "vključiti v čim večji meri". Le včasih je ta proces opredeljen kot dvosmeren. Šolsko osebje praviloma dojema priseljene otroke kot dejstvo oziroma izziv, s katerim se morajo soočiti, redko pa kot obogatitev šolskega in skupnostnega življenja.

Integracija priseljenih otrok je dojeta skoraj izključno kot proces učenja slovenščine. Večina časa, pozornosti in denarja je usmerjenih v to dejavnost, ostali vidiki pa so popolnoma spregledani (npr. psihološka podpora, širša socialna vključenost, ohranjanje matične kulture).

Ključna pomanjkljivost obstoječega sistema integracije priseljenih otrok je odsotnost holističnega systemskega pristopa. Trenutna zakonodaja zagotavlja jezikovne tečaje in prilagoditve na ravni ocenjevanja, ostali ukrepi pa so prepuščeni avtonomnemu odločanju posamezne šole ter učiteljevi pripravljenosti in času. Tudi v šolah, ki so zavezane načelom aktivne integracije priseljenih otrok, niso učitelji v enaki meri vključeni v ta proces. Rezultat obstoječega sistema je, da je dejanski uspeh integracije odvisen od posameznikovih prizadevanj. Problematičnost manjka holističnega, systemskega in sistematičnega pristopa izpostavlja tudi Marjanca Ajša Vižintin (2013), ko opisuje primere učiteljev, ki kljub entuziazmu in dodatnemu izobraževanju s področja upravljanja večkulturnosti, izgorijo in obupajo. To je posledica

premajhne sistemske podpore in podpore kolektiva. Samoevalvacija šol in odgovornega Ministrstva glede uspešnosti obstoječega sistema integracije priseljenih otrok ne obstaja.

Kulturna raznolikost in organizacija šolskega življenja

Kulturna raznolikost vpliva na organizacijo življenja in dela na šolah. V nekaterih šolah učitelji pripravijo dodatna učna gradiva, prilagodijo način podajanja znanja ter ocenjevanje. Šole prilagodijo tudi prehrano. Večina šol se zaveda šibkosti obstoječega sistema in izpostavlja pomanjkljivo znanje s področja vključevanja priseljenih otrok in upravljanja s kulturno raznolikostjo.

Učitelji v osnovnih šolah so v večji meri pripravljene prilagoditi način poučevanja in učne vsebine kot učitelji na srednjih šolah. Tisti, ki poučujejo slovenščino za tujce, so še posebej aktivni in senzibilni. Zaradi pomanjkanja konkretnih smernic in učnih pripomočkov se poslužujejo lastno izdelanih slovarjev, spletnih prevajalnikov, uporabljajo angleščino kot posredni jezik, prosijo druge učence istega jezikovnega ozadja za prevode ipd. Na drugi strani se številni učitelji odločijo za "kulturno slep" pristop, skladno s katerim "med učenci ne delajo razlik". Za večino poučevanje priseljenih učencev pomeni dodatno delo, tudi breme. Razredi so veliki, prisotni so učenci z drugimi posebnimi potrebami ali slabšim učnim uspehom, obenem pa večinoma nimajo zagotovljene kadrovske pomoči. Nekateri učitelji ne želijo, da učenci govorijo v maternem jeziku med odmori, spet drugi pa sporazumevanje v maternem jeziku med učenci spodbujajo.

Stik šole z družino priseljenega učenca je prisoten predvsem na osnovnih šolah, medtem ko na srednjih šolah sodelovanja ni. Velik izziv predstavlja jezik komunikacije. Priseljene družine pogosto ne govorijo slovensko, šole pa nimajo zaposlenega prevajalca ali kulturnega mediatorja. Način komunikacije je prepuščen posameznikovi iznajdljivosti.

Le redke šole se zavedajo, da je integracija proces, ki vključuje tako lokalne kot priseljene otroke in starše, zaposlene na šoli ter lokalno skupnost. Sprejem, postopek vključevanja in proces integracije niso sistemsko določeni. Posledično so razlike med šolami velike. Nekatere šole organizirajo t. i. uvajalnice pred uradnim začetkom šolskega leta, v okviru katerih otrokom predstavijo šolo, učitelje, okolico šole in pomembnejše institucije v lokalni skupnosti, otroke pa naučijo nekaj osnovnih slovenskih besed. Večina šol takih uvajalnih razredov nima.

Slovenija ima model direktne vključitve v redni izobraževalni sistem. Priseljeni otroci so takoj vključeni v redne razrede, pri čemer jim je dodeljena pravica do dodatnega pouka slovenskega jezika. Tak pristop je problematičen predvsem pri vključevanju v višje razrede, kjer sta vsebina predmetov in izrazoslovje že zelo kompleksna. Priseljeni otroci brez dodatne pomoči težko sledijo pouku, težje usvajajo znanje in imajo slabše ocene; prisotna sta upad motivacije in samopodobe. Tudi osip je večji, še zlasti na srednjih šolah.

Učbeniki in drugo šolsko gradivo redko naslavlja kulturno, versko in jezikovno raznolikost. Učiteljeva presoja določa, v kolikšni meri se bodo tem temam dodatno posvetili. V Sloveniji kritično primanjkuje učnih pripomočkov za naslavljanje večkulturnosti. Tudi zunanje lastnosti šol (npr. plakati na hodnikih) redko izkazujejo medkulturno različnost šole.

V medkulturno ozaveščenih šolah je prisotnost raznolikih kultur vidna na javnih prireditvah v obliki narodnih plesov, pesmi, hrane itd. Pozornost večkulturnosti se namenja ob dnevu jezikov, migrantov in podobnih priložnostih. Problematično je, da tovrstna dogajanja pogosto spremlja kulturni redukcionizem, etniciziranje kulturnih skupnosti in perpetuacija etničnih stereotipov.

V času izobraževanja učitelji ne pridobijo dovolj znanj s področja vključevanja priseljenih otrok in upravljanja s kulturno raznolikostjo. Tudi tekom dela niso deležni dodatnega

usposabljanja. Usposabljanje je prostovoljno; seminarjev in izobraževanj se udeležuje peščica vedno istih oseb, ki so na šolah zadolžene za vključevanje priseljenih otrok. Izobraževanje ne doseže celotnega učiteljskega kolektiva. Obenem učitelji poenoteno izpostavljajo primanjkljaj znanj s področja vključevanja priseljenih otrok, upravljanja medkulturne različnosti in soočanja z medkulturnimi konflikti. Večina izobraževanj je projektnih in časovno omejenih.

Zaključek

Ključna pomanjkljivost obstoječega sistema integracije priseljenih otrok v slovenski šolski sistem je odsotnost celovitega systemskega pristopa. Postopek sprejema in integracije je prepuščen posamezni šoli, ravnatelju in učitelju, njihovi senzibilnosti, ozaveščenosti in dobri volji. Integracija je zreducirana na učenje jezika in prilagoditev ocenjevanja. Drugi vidiki integracije (socialni, kulturni, politični, ekonomski, psihološki) so povsem spregledani.

Problematično je projektno financiranje integracijskih ukrepov, kar onemogoča kontinuiran integracijski sistem, njegovo evalvacijo in izpopolnjevanje.

Primanjkuje tudi usposobljenega osebja. Trenutno se s priseljenimi otroki ukvarja šolski psiholog ali druga za to določena oseba, ki ima tudi druge zadolžitve, projektno plačani multiplikatorji ali osebe iz sheme "javnih del". Ti ljudje so pogosto brez ustreznih kompetenc in afinitet. Ad hoc vključene osebe pogosto nimajo ustreznih veščin, njihova prisotnost pa je le začasna.

Kritična je odsotnost kulturnih mediatorjev, prevajalcev in strokovne psihološke podpore. V procesu integracije priseljenih otrok je področje mentalnega zdravja spregledano. Spregledani so tudi potenciali večje vključenosti in boljšega sodelovanja s starši in lokalno skupnostjo.

Očitna je popolna odsotnost otrokosrediščnega pristopa, skladno s katerim bi se upoštevalo izkušnje in mnenja otrok. Tudi tam, kjer je vključenost otrok predvidena, kot na primer pri pripravi individualnega učnega načrta, otroci najpogosteje niso niti vključeni niti upoštevani.

Literatura:

- Gornik, Barbara, in dr. (2019): Analiza potencialov otrokosrediščnega pristopa pri preučevanju integracije otrok migrantov. V: M. Ignjatović, A. Kanjoo-Mrčela, R. Kuhar (ur.): Znanost in družbe prihodnosti. Slovensko sociološko srečanje, Bled, 18.-19. oktober 2019. 1. natis. 205 – 210. Ljubljana: Slovensko sociološko društvo, 2019.
- Gryzmała-Kazłowska, Aleksandra in Phillimore, Jenny (2017): Introduction: Rethinking Integration. New Perspectives on Adaptation and Settlement in the Era of Super-Diversity. *Journal of Ethnic and Migration Studies*. 44 (2): 1–18.
- Hanna, Helen (2018): Crossing the Border from 'Migrant' to 'Expert': Exploring Migrant Learners Perspectives on Inclusion in a Primary School in England. *Children's Geographies*.
- Heckmann, Friedrich (2008): Education and the Integration of Migrants: Challenges for European Education Systems Arising from Immigration and Strategies for the Successful Integration of Migrant Children in European Schools and Societies. *Nesse Analytical Report*. Bamberg. 2 – 73..
- Herzog-Punzenberger, Barbara (2016): Successful Integration of Migrant Children in EU Member States: Examples of Good Practice. University of Linz: Institute for Pedagogy and Pedagogical Psychology.
- Islam, Shada, Rohde, in dr. (2019): Europe's Migration Challenge: From Integration to Inclusion. Discussion Paper - Migration & Integration. Friends of Europe. <https://www.friendsofeurope.org/insights/europes-migration-challenge-from-integration-to-inclusion/> (19. 6. 2020)

- Janta, Barbara, in Harte, Emma. (2016): Education of migrant children: Education policy responses for the inclusion of migrant children in Europe. RAND Corporation: EU.
- Lesar, Irena (2009): Šola za vse? Ideja inkluzije v šolskih sistemih. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- Machocová, Katerina (2017): Czech Elementary School Teachers' Implicit Expectations from Migrant Children. *International Journal of Educational Development* 53, 92–100.
- Sedmak, Mateja, in Gornik, Barbara (2018): Migrant Children and Communities in a Transforming Europe. Project Proposal for Horizon 2020 Research and Innovation Call H2020-SC6-MIGRATION-2018 Call. Annex No. 822664 Migrate.
- Sedmak, Mateja in Gornik, Barbara (2019). The Potentials of a Child-centred Approach to the Integration of Migrant Children. V: M. Bufon, K. Nemač, I. M. Cavaion (ur.). *International Conference Societies and Spaces in Contact: Between Convergence and Divergence*, 16 - 20 September 2019, Portorož, Slovenija, Trst, Italy. Koper: Science and Research Centre, Editorial house Annales ZRS. <http://www.zrs-kp.si/wp-content/uploads/2019/09/Zbornik-povzetkov-SOCIETIES-AND-SPACES-2019.pdf>. (2. 7 2020)
- Vizintin, Marjanca Ajša (2013): Vključevanje otrok priseljencev prve generacije in medkulturni dialog v slovenski osnovni šoli. Doktorska disertacija. Koper: http://pefprints.pef.uni-lj.si/1952/1/Vizintin%2C_doktorska_disertacija_.pdf (1. 5. 2020).